

Er ref/dnr: 511-10021-18

Länsstyrelsen i Kalmar, registrator
samt att: Elin Boberg
391 86 Kalmar

12 februari 2019

Yttrande över förslag till skötselplan för naturreservatet Borga hage, Borgholms kommun

Ölands Naturskyddsförening (ÖN), krets av Svenska Naturskyddsföreningen, har beretts tillfälle att yttra sig över rubricerade ärende och vill härav framhålla följande synpunkter.

Sammanfattningsvis delar ÖN bedömningen att det är nödvändigt att introducera åtgärder som skapar regenerationsnischer och en mosaik med luckor i krontaket. Vidare är ÖN också positiv till att på längre sikt försöka återskapa "trädklädd betesmark" inom reservatet. Men det målet behöver uppnås successivt, med ett adaptivt, prövande förhållningssätt, där åtgärderna först genomförs och utvärderas i mindre skala. Det största, centralt belägna skötselområdet 1:1 bör i nuläget inte omvandlas till skogsbetesmark innan metoderna är fullt utprovade och utvärderade.

För drygt 100 år sedan, den 11 september 1918, föreslog Svenska Naturskyddsföreningen att jordbruksdepartementet skulle utse skogen och stranden norr och nordväst om slottsruinen, på Borgholms Kungsgårds marker, till nationalpark¹. Framställan grundades på undersökningar och naturvärdesbedömningar av föreningens ordförande Rutger Sernander och G. Einar Du Rietz². Förslaget aktualiserades av att staten planerade att sälja av kungsgårdens markinnehav. Beskrivningarna från förra sekelskiftet och de diskussioner som kom att fördröja beslutet om områdesskydd visar bevarandemotiven och kompletterar bilden av de landskapsekologiska förhållandena som lett fram till dagens ädellövskogsmarker.

Framförallt var det landskapsbilden och den artrika ädellövskogen som motiverade bevarandeintresset. Sernander¹ skriver: *"Som känt, tronar ruinen på ett kraftigt markerat utsprång av den öländska kalkplatån, vars vida, öde alvarmarker möta blicken mot sydost, medan mot de andra väderstrecken branten och låglandet nedanför fram till Kalmarsund äro höljda i resliga almlundar och täta ekskogar, ger det hela en landskapsbild, vars utomordentliga skönhet är vida beryktad, även utom Sveriges gränser."*

Undersökningarna^{1,2} vid sekelskiftet kompletterar historiken som presenteras i skötselplanen. Ekskogen vid Borgholm framhålls som ett av Sveriges få återstående områden med tät lundvegetation. Vid ingången till 1900-talet fanns i Borga hage inget kvar av det som inom EU klassificeras som "trädklädd betesmark" (EU kod 9070). Du Rietz² skriver: *"Ekskogen vid Borgholm bildar ett sammanhängande skogsområde nedanför landborgsbranten närmast söder om staden, mellan denna och Solliden....Skogsskikten bildas så godt som uteslutande af ek..... Under*

¹ Sveriges Natur. Svenska Naturskyddsföreningens årsskrift 1919, sid. 41-49

² Du Rietz, G.E. (1917). Ekskogen vid Borgholm. Sveriges Natur. Svenska Naturskyddsföreningens årsskrift 1917, sid. 15-23

ek-kronorna utbreder sig ett oftast så godt som ogenomträngligt snårskikt af hufvudsakligen hagtorn, slån och hassel.... Och högt upp mot toppen stå ekstammarna klädda af ett mörkgrönt, svällande hölje af murgröna. “

Efter 100 år är det fortfarande lätt att känna igen sig i Du Rietz vegetationsbeskrivning. Det gäller inte bara träden och buskarna utan också fältskiktets artsammansättning. Fortfarande lockas många besökare av våraspekten med blå-, vit- och gulsippor, lungört och tandrot. Och de bredbladiga lundgräsen som Du Rietz omnämner finns ännu kvar. Artlistorna visar att fältskiktet redan 1917 bestod av beteskänsliga skogsväxter. Om skogen blev formellt “betesfredad” från och med 1903 så hade den skogliga successionen uppenbarligen startat långt tidigare.

Enligt Sernander beräknades virkesvolymen år 1907 till 5 358 m³sk och den årliga avverkningen till 30-60 m³sk. Omfattande avverkningar av ekskog hade genomförts i slutet av 1700-talet vilket innebär att en stor del, kanske merparten, av virkesförrådet år 1907 bör ha varit återväxt med ek under 1800-talet. En sådan ekföryngring kan bara ha varit möjligt om beteshävderna var svaga. Det var den stora virkesvolymen i Borga hage var anledningen till att domänstyrelsen och domänintendenten ställde sig avvisande till Naturskyddsföreningens förslag att inrätta en “naturpark”³.

Det förefaller alltså som att ekskogen i Borga hage har haft ett sammanhängande krontak i träd- och buskskiktet under mycket lång tid, åtminstone 100-150 år. Samtidigt är det ställt utom allt tvivel att den biologiska mångfalden som ryms inom reservatet är beroende av störningar som skapar luckor i krontak och växttäckte. Luckorna möjliggör föryngring och de är ett villkor för att livskraftiga populationer ska kunna upprätthållas i området. Inte ens de bredbladiga gräsen klarar att fullfölja sin livscykel under slutna krontak i tjocka lager med lövförna. Luckor och störningar är nödvändiga även för dem som kan uppfattas som typiska skogsarter. ÖN delar därför bedömningen i skötselplanen att det är nödvändigt att introducera åtgärder för att skapa en mosaik med olika ekologiska nischer.

ÖN är också positiv till att på längre sikt försöka återskapa “trädklädd betesmark” inom reservatet. Men det måste ske successivt, med ett adaptivt och prövande förhållningssätt, där åtgärderna först genomförs i mindre skala och sedan utvärderas efter en provperiod. Med ledning av de praktiska erfarenheterna kan frågan därefter väckas i en reviderad skötselplan om var och hur en omvandling till trädklädd betesmark lämpligen bör genomföras i reservatet.

Det är ÖN bestämda uppfattning att omfattningen av skötselområde 1, delområde 1:1, i nuläget måste minskas till en mindre försöksskala. Vi grundar vår uppfattning på fyra förhållanden.

- 1) Förutsättningarna saknas för att skötselåtgärderna ska omvandla skogen i delområde 1:1 till “trädklädd betesmark” inom rimlig tid. Kolonisationen med betesmarksväxter kommer att fördröjas av:
  - a) Spridningsbegränsningar. Den befintliga artpoolen i delområde 1:1 saknar lämpliga betesmarksväxter. Källpopulationer för spridning av lämpliga betesmarksarter är begränsande till några få och relativt små områden inom reservatet.
  - b) Habitatbegränsningar. Etableringen av betesmarksarter försvåras av att omfattande förnalager och sekelgamla jordmånssuccessioner, från hårda humusfattiga mineraljordar till mjuka, mullrika brunjordar. Röjgödningseffekter i sådana brunjordar är gynnsamt för etableringen av brännässlor, tistlar och andra stovuxna, konkurrenskraftiga arter. Tjocka förnalager med svärnedbrutna eklöv inhiberar etableringen av både gräs och andra kärlväxter med små frön. De växter som idag finns på marken är perenner som kan vara mycket gamla.
  - c) Trampstörningar. Inom stora delar av delområde 1:1 är dräneringen svag vilket leder till att marken torkar upp sent på våren och efter kraftiga regn på sommaren. Blöta mullrika jordmånar, utan grässvål med armerande rotfilt, trampas lätt sönder. Trampstörningarna motverkar etableringen av ett fältskikt med typiska gräsmarksarter.
- 2) Målkonflikter. Ända sedan reservatets tillkomst har landskapsbilden med frodig ädellövskog varit av största värde för Borgholmsborna och tillresta besökare. Här erbjuder stigar och leder vandraren att ta del av hur livet i skogen förändras under årstidernas växlingar. Våraspektens blomrikedom, försommarens intensiva fågelsång och höstens färgspel i lövverket lämnar få besökare oberörda. Storskaliga åtgärder med

³ Sveriges Natur. Svenska Naturskyddsföreningens årsskrift 1928, sid. 192.

störningsregimer som under överskådlig tid inte lyckas ställa om ekosystemet riskerar att förstöra sådana upplevelser och skapa ett kontraproduktivt folkligt motstånd mot naturvårdens mål och medel. Det finns också en risk att storskaliga åtgärder oavsiktligt skadar de skyddsvärda populationer som gynnas av den relativt ostörda skogsutvecklingen. Med ett adaptivt förhållningssätt och mer småskaliga försök att ställa om ekosystemet kan sådana målkonflikter undvikas.

- 3) Inga skäl att genomföra förhastade åtgärder. I planförslaget redovisas inga arter som idag är akut hotade av bristen på störningar. Det framgår inte heller om det på kort sikt finns skyddsvärda arter inom 1:1 områden som skulle missgynnas av att skötselåtgärderna tillsvidare enbart omfattar manuella skötselinsatser. Borgia hage anges i skötselplanen vara det sjunde artrikaste naturreservatet i länet, sett till antalet rapporterade rödlistade arter. Här finns många skyddsvärda storsvampar, kärlväxter och skalbaggar. Därutöver finns många signalarter som indikerar generellt höga naturvärden. Det kan mycket väl vara så att bristen på störningar ändå är ett reellt problem för att långsiktigt säkerställa livskraftiga populationer. Men kunskapsläget leder inte till slutsatsen att det finns ett omedelbart behov av att genomföra storskaliga, mindre väl utprovade åtgärder. Behoven pekar istället på ett prövande adaptivt förhållningssätt med uppföljning och utvärdering av åtgärderna.
- 4) För att bli framgångsrik behöver omvandlingen till betesmark vara finansierad under många år framåt. Det politiska läget för stöd till naturvården är ostabilt. Den budget som nyligen beslutats av allianspartierna och SD i riksdagen innebär stora neddragningar för skötsel av naturreservaten. Det osäkra läget talar för att inte starta den storskalig transformering till betesmark som planeras för delområde 1:1.

Mer specifikt anser ÖN att

- det största, centralt belägna skötselområdet 1:1 bör inte omvandlas till betesmark innan metoderna är fullt utprovade och utvärderade. Tillsvidare kan detta område omföras till 1:2.
- skötselområde 1:1 väster om strandvägen bibehålls i anslutning till de befintliga öppna gräsmarkerna
- skötselområde 1:1 i södra delen av reservatet bibehålls, men att åtgärderna utformas så att ekotonerna successivt utvidgas mot de anslutande gräsmarkerna (slåtterängarna) i Lugnet (5:1) respektive södra strandvägen (5:2).
- den successiva utvidgningen av skogsbetesmarken kan lämpligen ske analogt med "Albrunnamodellen". Modellen innebär att röjningsåtgärderna genomförs i anslutning till den befintliga öppna gräsmarken så att de hävdanpassade växtarterna kan spridas från sina källpopulationer. I Borgia hage bör alltså de södra skogsbetesområdena (1:1) åtgärdas i etapper. I den första etappen skapas luckor och korridorer i anslutning till de öppna gräsmarkerna. Ängsmarken i Lugnet kan efter slåttern öppnas för efterbete.
- den sydvästra delen av reservatet, väster om strandvägen ned mot havet, är i planen angiven som 1:2 område. Marken bör istället skötas tillsammans med 5:2 som trädbeklädd betesmark (1:1) och sjömark. Populationerna med korskovall kan genom frösådd flyttas och etableras i Lugnet. Med hjälp av en färäst och stängsling söder om stigen till Lugnet kan den kustnära betesmarken sammanföras med skogsbetesmarken i öster. På så sätt kan djuren också hållas åtskilda från vandringsleden via Strandvägen in till Lugnet.
- Murgröna ingår som ett naturligt och typiskt element i den kustnära ädellövskogen. Tillstånd att döda plantor av murgröna bör enbart beviljas i enskilda fall där dokumentation styrker att åtgärden är nödvändig för att avvärja ett hot mot populationer som annars riskerar ett lokalt utdöende inom reservatet. Sådana riktade populationsåtgärder utmärker parkskötsel och bör tillämpas restriktivt i Borgia hage naturreservat.

För Ölands Naturskyddsförening
Färjestaden och Borgholm dag som ovan

Jan Herrmann

Börje Ekstam

Liselotte Wetterstrand Waldenström

Jan Herrmann
Ordförande

Börje Ekstam
Sekreterare

Liselotte Wetterstrand Waldenström
Adjungerad ledamot